

VERSLAG VAN DE NOORDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

De Najaarsavond van de Noordelijke Afdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, de vierentwintigste bijeenkomst, gehouden op donderdag 14 november 2024, was weer gevarieerd en geanimeerd, met veel dank aan Hero Hokwerda, Erik Ader, Stefan van der Poel en Sacha Landkroon, die allen interessante en kwalitatief hoogwaardige presentaties ten beste gaven. Het aantal aanwezige leden bedroeg 40. Tussen de presentaties door genoten zij van een smakelijk Aziatisch drie-gangenbuffet, in stijl verzorgd door de uitbater van Sociëteit De Sleutel, de Martini Hotel Group.

Voorzitter Anton Brand opende de bijeenkomst, heette de gastsprekers en de aanwezigen welkom en nodigde iedereen uit op 15 november, morgenmiddag, weer naar De Sleutel te komen voor de officiële presentatie door Uitgeverij Nobelman van de nieuwe bundel van Sacha Landkroon, *Dichter bij toen*, gedichten bij historische foto's van het Groninger A-kwartier. Ook wees hij op de mogelijkheid om woensdag 20 november een speciale avond in Sociëteit De Harmonie bij te wonen ter gelegenheid van het feit dat het die dag honderd jaar geleden is dat *Der Zauberberg*, de grote roman van Thomas Mann, verscheen.

Vervolgens introduceerde hij de eerste gastspreker van deze avond, literair vertaler Nieuwgrieks Hero Hokwerda, van wie komend voorjaar bij de Historische Uitgeverij te Groningen twee nieuwe vertalingen verschijnen van het werk van Konstantinos Kaváfis - een prozadeel en een deel met de 154 erkende gedichten. Hero Hokwerda vertelde eerst kort over het leven en werk van Kaváfis (1863-1933), die als Nieuwgrieks dichter in Alexandrië woonachtig was, en stond aansluitend uitgebreid stil bij zijn vertaling van twee bijzondere gedichten, 'Die voor de Acheïsche Bond hebt gestreden' en 'Noësis'. Na beide gedichten te hebben voorgedragen ging hij in op de mogelijke interpretatie ervan, onder andere op het onderscheid tussen 'genot' en 'lust'. De aanwezigen konden beide teksten meelesen en bestuderen in een handout waarin zowel de oorspronkelijke Nieuwgriekse tekst als de vertaling in het Nederlands waren opgenomen.

Na het voorgerecht gaf de voorzitter het woord aan historicus Stefan van der Poel, lid van het bestuur, universitair docent bij de afdeling Geschiedenis van de RUG, die in gesprek ging met de tweede gastspreker: Erik Ader, voormalig diplomaat in Libanon en Jordanië en auteur van de familiegeschiedenis *Oorlogen & oceanen* (2020). Door het verzetsverleden van zijn ouders en zijn werk in het Midden-Oosten weet Erik Ader zich nauw betrokken bij het Israëliisch-Palestijns conflict. Daarover publiceerde hij vorig jaar, in mei 2023, de indringende studie *Kindereen van Amalek*. Ook in zijn uiterst boeiende gesprek met Stefan van der Poel wees Erik Ader op de mythetvorming rond de wording en de ontwikkeling van de staat Israël, die soms haaks staat op de feiten. Hoe het huidige conflict zal aflopen, zei hij niet te weten. 'Ik zie nog geen licht aan het eind van de tunnel.'

Na dit gesprek, dat door de aanwezigen geconcentreerd werd aangehoord, werd het hoofdgerecht geserveerd. Daarna was het woord aan Sacha Landkroon, sinds 2013 huisdichter van het A-kwartier. Hij projecteerde vijf historische foto's, verzameld door de eindredacteur van de A-krant, Han Santing, en las de gedichten voor die hij door de jaren heen bij deze foto's heeft geschreven en gepubliceerd. Zijn voordracht kreeg grote bijval en na afloop mocht Sacha Landkroon de eerste nog onofficiële exemplaren van de fraai uitgegeven bundel signeren.

Ook de volgende Voorjaarsbijeenkomst van de Noordelijke Afdeling zal waarschijnlijk in De Sleutel plaatsvinden. Vanzelfsprekend ontvangen de leden daarover tijdig bericht.

De voorjaarsavond van de Noordelijke Afdeling, de vijftiengste bijeenkomst, gehouden op donderdag 3 april 2025, was weer erg geslaagd. Marjan Brouwers, Auke Leistra en Bart Slijper gaven alle drie boeiende presentaties over hun werk. Het aantal aanwezige leden bedroeg 35. Tussen de prestaties door werd een Italiaans drie-gangenbuffet verzorgd door de uitbater van Sociëteit de Sleutel, de Martini Hotel Groep.

Bestuurslid Stefan van der Poel opende de bijeenkomst, heette de aanwezigen welkom en introduceerde de eerste spreker van de avond, schrijfster Marjan Brouwer, van wie eind april het afsluitende deel van haar dystopische trilogie verschijnt. Met boeken als *The Handmaid's Tale* van Margaret Atwood was het genre van de dystopische roman in het buitenland al bekend en dankzij auteurs als Rob van Essen, Auke Hulst en Esther Gerritsen komt hier in Nederland ook verandering in. In haar lezing vertelt ze over het ontstaan van de trilogie. Hierin beschrijft ze een Nederland dat door de klimaatverandering is ondergelopen en dat getroffen werd door een virus. Ze liep al langer met het verhaal rond en het was dan ook toeval dat ze het manuscript voor het eerste deel inleverde op 15 maart 2020, de eerste dag van de lockdown.

Na het voorgerecht nemen de aanwezigen plaats voor de lezing van Auke Leistra. Als vertaler heeft hij al zijn sporen verdiend en onlangs verscheen zijn poëziedebuut *Een ander woord voor moeder* bij Uitgeverij Elikser. Hierin beschrijft hij de verstoorde relatie met zijn moeder. Wat er precies gebeurd is wordt gaandeweg de voordracht duidelijk en laten we hier achterwege (de bundel verdient tenslotte zijn lezers). Leistra draagt met veel humor voor en is mild over wat hem in zijn vroege jeugd is overkomen: 'Psychologen ontdekken nu pas wat de gevolgen kunnen zijn van wat mij is overkomen.'

Na het hoofdgerecht interviewt Erica van Boven biograaf Bart Slijper over zijn biografie van Martinus Nijhoff, *Elk woord ging ademhalen*. Na biografieën van J.C. Bloem en Willem Kloos werd Slijper gevraagd om de biografie van Nijhoff te schrijven. In tegenstelling tot die eerdere dichters was Nijhoff in zijn werk niet autobiografisch en hij vernietigde tijdens zijn leven veel materiaal. In die zin is het als biograaf roeien met de riemen die je hebt. Een belangrijk uitgangspunt in de biografie was de religiositeit van Nijhoff, die in zijn latere leven veel psalmen vertaalde. Slijper vertelt ook smakelijk over de portemonnee van Nijhoff en een knokpartij met E. du Perron waarbij taxichauffeurs tussenbeide moesten komen.

Hierna besluiten we de avond met koffie, thee en chocolade. De aanstaande Najaarsbijeenkomst zal waarschijnlijk ook in De Sleutel plaatsvinden. Vanzelfsprekend ontvangen de leden daarover tijdig bericht.

Organisatorisch hebben zich in het verslagjaar geen veranderingen voorgedaan. Het bestuur van de Noordelijke Afdeling bestaat uit: Anton Brand, voorzitter, Maarten Praamstra, secretaris, Rob Pronk, penningmeester, Erica van Boven en Stefan van der Poel. Zij zijn allen bereid hun lidmaatschap van het bestuur ook in het komende jaar voort te zetten.

Anton Brand, voorzitter Noordelijke Afdeling
Maarten Praamstra, secretaris Noordelijke Afdeling

Groningen, 7 mei 2025

VERSLAG VAN DE ZUIDELIJKE AFDELING OVER HET JAAR 2024

Als regionale onderafdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde stelt de Zuidelijke Afdeling zich tot doel het bevorderen van het letterkundig leven in haar werkgebied. Daartoe werd zij opgericht in januari 1989. Het werkgebied wordt gevormd door de Zuidelijke Nederlanden in ruime zin. Het gaat in Nederland specifiek om Noord-Brabant en Limburg, alsmede Nijmegen en omgeving. In België richt de Afdeling zich op Vlaanderen en Wallonië. Ook het nabije Duitse Nederrijngebied is van belang.

Jaarlijks zijn er twee of drie werkbijeenkomsten waarvoor telkens twee sprekers worden uitgenodigd om een inleiding te verzorgen over literaire, literair-historische, taalkundige en historische onderwerpen. In 2024 voorzag het programma van de Zuidelijke Afdeling in twee bijeenkomsten.

Op zaterdag 3 februari vond de eerste werkvergadering van 2024 plaats. In het Cuypershuis te Roermond kwamen leden van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en genodigden bijeen om te horen hoe verzet in liedjes vorm kreeg.

René Corten besprak in zijn voordracht het protest van de Belgen in 1830: wat zongen zij? Op 25 augustus 1830 begon in Brussel de opstand tegen de Hollanders. Opera en toneel waren van ouds revolutionaire media. De Belgische patriotten gebruikten in 1830 ook het informele circuit van de straat- en kroegliederen om buiten de censuur van de overheid de opstand tegen de Hollanders te voeden. Ze zongen liederen in de kroegen en op de hoeken van de straten van Brussel, Gent en Antwerpen. De straatzangers schreven hun anti-Oranjeliedjes op de muziek van bekende volkswijsjes en operaliederen.

Na René Corten sprak Laurens Ham over de Nederlandse strijd- en protestliedtraditie. Ham maakte een vergelijking tussen de muzikale demonstratiecultuur van vandaag en die van enkele decennia geleden: de periode van de nieuwe sociale bewegingen, die op hun grootst waren tussen 1973 en 1983. Op welke manier droegen professionele en niet-professionele muzikanten aan de actiecultuur van deze twee periodes hun steentje bij?

Op zaterdag 14 december spraken twee geleerde vrouwen over twee strijdbare vrouwen. Marita Mathijssen hield een voordracht over Betje Wolff. Begin november verscheen haar biografie van de zo strijdbare schrijfster. In haar lezing richtte Mathijssen zich ook op 'Betje Wolff als soliste', en daarbij kwam in het bijzonder haar gevechtskracht aan de orde.

Els Kloek sprak over Geesje Feddes: 'eene vrouw' die in 1870 een feministische hartenkreet publiceerde *Gelijk recht voor Allen!*. Kloek toonde de weg die zij als onderzoekster is gegaan om meer over Geesje Feddes aan de weet te komen. Nut, noodzaak en plezier van genealogie, archiefonderzoek en een biografische aanpak stonden hierbij centraal.

Het bestuur in het jaar 2024:

Peter Altena, voorzitter

Liesbeth Vonhögen, secretaris
Frank Hovens, penningmeester

VERSLAG VAN DE VERTEGENWOORDIGER VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

2024-2025 was een uitzonderlijk trieste periode vanwege het overlijden van een aantal gewaardeerde en invloedrijke Afrikaanse auteurs en literaire figuren die ook banden hadden met de Nederlandse wereld en/of de neerlandistiek. Op 23 november 2024 overleed de literaire reus Breyten Breytenbach (85) in Parijs met Yolande, zijn vrouw van 62 jaar, aan zijn zijde. Breytenbach had een prominent profiel in Nederland en België, dat teruggaat op vriendschap en samenwerking met (onder andere) H.C. ten Berge, Lucebert, en Martin Mooij (Poetry International), met verschillende van zijn boeken (zoals *Skryt: Om 'n sinkende skip blou te verf*) uitgegeven door Meulenhoff in een tijd dat publicatie in Zuid-Afrika hem niet mogelijk was. In februari 2025 werd in het Breytenbach-centrum in Wellington een voorname en drukbezochte herdenkingsdienst voor hem gehouden. Zijn vrouw, dochter, schoonzoon en twee kleinzoons kwamen uit Frankrijk om deze dienst bij te wonen, die hem eer betoonde door middel van poëzievoordrachten, een kunsttentoonstelling, uitvoeringen van een selectie van zijn gedichten op muziek en loftuitingen door naaste collega's en vrienden.

De volgende auteurs en/of academici (ik noem alleen degenen met een sterke band met de neerlandistiek) zijn ook overleden: prof. Abraham H. de Vries (87), schrijver van korte verhalen, bloemlezer en docent die een betekenisvolle bijdrage heeft geleverd aan de neerlandistiek in Zuid-Afrika; prof. Hans du Plessis (79), dichter (vooral bekend om zijn Griqua-vertolkingen van de Bijbelse psalmen en het Hooglied van Salomo, romanschrijver en docent; Johann de Lange, gelauwerde dichter en vertaler (79); en Anastasia de Vries, journalist, columnist en docente, alumna van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Het driejaarlijks congres van de Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek (SAVN) in Windhoek, Namibië (8-10 juli 2024) was om verschillende redenen zeer geslaagd. De conferentie werd voor het eerst sinds de oprichting van de SAVN in Namibië gehouden, en dat werd zeer door de Namibische collega's op prijs gesteld. Het congres trok een groot publiek van neerlandici (insluitend studenten), waardoor (behalve voor de zes plenaire lezingen) er doorgaans twee parallelle sessies waren. Zo'n congres is ook goed voor het leggen en het verstevigen van diplomatieke en andere banden. Anne Sluijs, directeur van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), en twee nieuwe diplomatieke medewerkers, Berto Bosscha (van de Ambassade van de Koninkrijk der Nederlanden in Pretoria), en Nicolas Vandeviver (van de Diplomatieke Vertegenwoordiging van Vlaanderen in Zuidelijk Afrika) woonden het congres bij. Nerina Bosman en Renée Marais zijn afgetreden als voorzitter van respectievelijk de SAVN en de NKN. Alwyn Roux werd verkozen tot nieuwe voorzitter van de SAVN. Prof. Wannie Carstens, lange tijd een fervent pleitbezorger en bijdrager aan Afrikaans-Nederlandse relaties en academische projecten, gaf zijn laatste presentatie op dit congres. Tijdens het afscheidsdiner eerde de SAVN hem, en ook prof. Bosman, voor hun waardevolle bijdrage aan de Neerlandistiek.

Vanuit Nederland hebben proff. Olf Praamstra en Eep Franken zich eveneens over een periode van decennia voor academische en vriendschappelijke betrekkingen tussen Nederlandse en Afrikaanse neerlandici ingezet. Hun boek, *Geen land voor dromen: Geschiedenis van de Zuid-Afrikaanse Nederlandse literatuur* (848 pagina's), is bekroond met de prestatieprijs van de Van Ewijck Stichting. Het boek beslaat de periode tussen 1662 (met het dagregister van

gouverneur Andreas Wagenaar) en het heden (met de poëzie van Alfred Schaffer). De uitreiking van de prijs vindt op 26 april 2025 in het pand van de SASNEV in Pinelands (Kaapstad) plaats.

Net als zoveel andere dingen is de situatie met betrekking tot Nederlands en Nederlanders in Zuid-Afrika de afgelopen drie decennia aanzienlijk veranderd. De omvang van de Nederlandstalige gemeenschap is afgenomen. Nederlandse literatuur is verdwenen uit het curriculum van de middelbare school. Postdoctorale studies in Nederland zijn niet langer een standaardkeuze voor Afrikaanstalige studenten. Veel Afrikaanssprekende gezinnen plaatsen hun kinderen op Engelse scholen. Velen zijn geëmigreerd. Het aantal studenten dat Afrikaans studeert aan de universiteit is afgenomen. Nederlands maakt een kleiner deel uit van het bachelorcurriculum. Het Nederlands is altijd verbonden geweest met het Afrikaans. Dit zijn de zorgen.

Maar er zijn ook kansen. Degenen die ervoor kiezen om Afrikaans en Nederlands te studeren, willen dat echt, dus kan het niveau van toewijding verhoogd zijn. Veel van de aankomende academici zijn op verschillende manieren geïnteresseerd in Nederlands, zoals de enthousiaste deelname aan een cursus Nederlandse taalverwerving voor 16 docenten in januari 2025 duidelijk aantoonde (aanbieders Gonneke Groenen en Karen Benjamin). Gunter Van Neste, algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie, en senior beleidsadviseur Karlijn Waterman waren er ook te gast tijdens hun rondreis in Zuid-Afrika. Academici maken gretig gebruik van de mogelijkheden die nieuwe initiatieven van de Nederlandse Taalunie en het IVN bieden. Vakkundig zijn er op het gebied van literatuurwetenschap nieuwe accenten gelegd (vertalen en transnationalisme, om er maar twee te noemen). Nieuwe technologieën hebben alternatieve manieren van samenwerking geopend. Er is nog steeds veel belangstelling voor deelname aan conferenties in Nederland en Vlaanderen (zoals het komende IVN-colloquium in Brussel in augustus 2025), waarbij de mogelijkheid van virtuele deelname en presentatie de sterke waardedaling van de Zuid-Afrikaanse rand enigszins compenseert. Er zijn veel nieuwe samenwerkingsverbanden gesmeed tussen Zuid-Afrikaanse academici en hun collega's in de Lage Landen. Ondanks een daling in de aantallen worden Nederlandse boeken nog steeds vertaald naar het Afrikaans voor lezers die minder bekend zijn met Nederlands. Er wordt nog steeds veel samengewerkt op ook het gebied van kunst en geschiedenis. Ik zie steeds een goede toekomst voor de Afrikaans-Nederlandse betrekkingen en de studie van de Nederlandse taal en literatuur in Zuid-Afrika.

Renée Marais, vertegenwoordiger voor Zuid-Afrika

Pretoria, 25 april 2025

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET JAAR 2024

door Ingrid Glorie en Jos Damen

In de Commissie hadden en hebben zitting: Elleke Boehmer, Jos Damen, Adriaan van Dis, Eep Francken, Ingrid Glorie (secretaris), Ena Jansen, Vincent Kuitenbrouwer, Tycho Maas, Robert Ross en Margriet van der Waal.

De Commissie Zuid-Afrika van de MNL organiseerde op 8 maart 2024 samen met de UB Leiden, het Afrika-Studiecentrum en het Zuid-Afrikahuis een bijeenkomst met de Zuid-Afrikaanse schrijfster en dichteres Ronelda S. Kamfer. De bijeenkomst werd gehouden naar aanleiding van het verschijnen van de Nederlandse vertaling van Kamfers eerste roman *Kompoun* (in de vertaling van Alfred Schaffer: *Compoun*). Kamfer las voor uit haar roman en lichtte in gesprek met Margriet de Waal haar werk uitgebreid toe. De bijeenkomst werd druk bezocht en verliep zeer geanimeerd.

Op 13 maart 2024 gaf de Zuid-Afrikaanse auteur, tekenaar, dichter en columnist Nathan Trantraal een lezing in de UB Leiden. In deze bijeenkomst ging Leids universitair docent film- en literatuurwetenschap Yaco Horsman met Trantraal in gesprek over de poëtische kwaliteit van graphic novels, het illustreren van poëzie en Trantraals werk als dichter en het leven in Zuid-Afrika.

De commissie heeft voor de jaarvergadering per mail bezwaar aangetekend tegen het aangekondigde royement van maar liefst 18 Zuid-Afrikaanse leden wegens achterstallige contributie. Daarop heeft het bestuur van de Maatschappij de commissie inzage verleend in de voorafgaande correspondentie met de betreffende leden. De commissie kon vaststellen dat het bestuur veel moeite heeft gedaan om deze leden erbij te houden. In enkele gevallen kon via de commissie het contact alsnog hersteld worden en konden leden voor de Maatschappij behouden blijven. Helaas kon niet voorkomen worden dat een flink aantal Zuid-Afrikaanse leden alsnog geroyeerd werd. De Commissie betreurt dit omdat het de internationale samenwerking niet ten goede komt.

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

Voorzitter: mevrouw dr M. Keblusek

Secretaris: de heer C.H. van Rhee, Archimedesstraat 53, 2517RR 's-Gravenhage

Leden van de Commissie waren: mevrouw dr N.N.W. Akkerman, de heer dr J.C.H. Blom, de heer dr B.E. van der Boom, de heer dr M. Flohr, de heer dr S. Groenveld, mevrouw dr A. Jager, mevrouw dr M. Keblusek, de heer dr E.E.P. Kolfin, mevrouw dr M.E.H.N. Mout, de heer dr K. van Ommen, mevrouw dr J. Pollmann, de heer dr C.H. van Rhee, de heer dr L.H.J. Sicking, de heer dr J.P. Sigmond, dr P.J. Slaman, de heer dr B. van der Steen, mevrouw dr C.M. Stolte, mevrouw dr J. Zijlmans.

De Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde kwam in het academisch seizoen 2024-2025 zoals gebruikelijk vijfmaal bijeen. Peter Sigmond trad af als secretaris, een functie die hij met verve had ingevuld. Remco van Rhee werd aangesteld als secretaris voor onbepaalde tijd. De Commissie droeg twee personen voor het lidmaatschap van de Maatschappij voor.

Bijeenkomsten.

Op 6 Oktober 2024 sprak Miko Flohr over Muren Turen – Bouwtechniek, Innovatie en Romeinse ‘imperialisering’

Op 20 November 2024 sprak Bart van der Steen over De Hafenstrasse-krakers en de Rote Armee Fraktion in de jaren tachtig

Op 15 Januari 2025 sprak Carolien Stolte over Een gelegenheidsverbond? Antikolonialisme en pacifisme in interbellum Frankrijk

Op 19 Februari 2025 sprak Kasper van Ommen over Van Cosmopolis tot nécropole de souvenirs. Leiden als internationaal centrum van wetenschap

Op 19 Maart 2025 sprak Elmer Kolfin over Kleur doet leven. Over het belang van gekleurde gronderingen voor de Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw.

Op vrijdag 11 april 2025 organiseerde de Commissie het jaarlijkse symposium met als titel ‘Het krijtje van Einstein, geschiedenis van het universitaire onderwijs en onderzoek in objecten’. Door de eeuwen heen bouwde de Leidse universiteit grote collecties van objecten en afbeeldingen op, die inmiddels zijn ondergebracht in musea. Die musea trekken veel bezoekers, maar zijn die collecties met dat doel verzameld? In hoeverre spelen ze (nog) een rol in het wetenschappelijk onderzoek? Welke mogelijkheden zijn er met name ook in de onderwijspraktijk? Sprekers waren Mienke ten Hennepe, conservator medische collecties van het Rijksmuseum Boerhaave, Mart van Duin, conservator na-middeleeuwse handschriften van de UB Leiden, Pieter Slaman, universiteits- en onderwijshistoricus, en Pieter ter Keurs, emeritus hoogleraar Musea, Collecties en Samenleving. Dagvoorzitter was Peter Sigmond, oud-directeur Collecties van het Rijksmuseum Amsterdam. Plaats van handeling: Vossiuszaal, 2e etage, Universitaire Bibliotheek Universiteit Leiden, Witte Singel 27.

Dr C.H. van Rhee, secretaris

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR TAAL- EN LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

De Commissie voor Taal- en Letterkunde organiseerde ook in het werkjaar 2024-2025 weer een drukbezochte themamiddag en een najaarsvergadering.

De themamiddag van de Commissie vond plaats op vrijdagmiddag 26 april 2024 in de Vossiuszaal van de UB Leiden, en was gewijd aan het thema ‘Literatuur en sport’. Centraal stond de aanname dat literatuur en sport elkaars tegenpolen zouden zijn: verfijnde cultuurconsumptie versus spectaculair massavermaak, geestelijke excellentie versus fysieke krachtmeting, et cetera. Onder voorzitterschap van Esther Op de Beek, ook voorzitter van de Commissie, toonden vier sprekers aan de hand van casussen uit hun onderzoek dat de wereld van de sport een cultuurdomein is dat ons veel kan leren over de status van literatuur en literaire cultuur, over taal en (nationale) identiteit, en over de verhouding tussen hogere en lagere cultuurvormen. Paul Reef (RU Nijmegen) bracht een overzicht van sporthistorisch onderzoek in de Nederlanden onder de titel *Kansen voor interdisciplinair teamwork? Reflecties op recent sporthistorisch onderzoek in de Lage Landen*. Marc van Zoggel (Huygens Instituut/Universiteit Leiden) zoomde in op de vroege periode van de sport in zijn lezing ‘*We zitten al te l ng in onze boeien. Ik, ik ga voetballen*’. *Literatuur, sport en emancipatie rond 1900*. Michel van Gent (Huygens Instituut) dook in het werk van Vestdijk en focuste op korfbal: *Stijgen, buigen, kantelen... floep door de mand*. Simon Vestdijk over korfbal in *Terug tot Ina Damman*. En Sander Bax (Tilburg University) sloot af met een lezing getiteld *De atleet drukt zich uit in zijn beste tijd*. *De betekenis van de hardloopprestaties van de jonge Henk Marsman voor de biografie van schrijver Bernlef*.

Op vrijdag 29 november 2024 vond de najaarsvergadering van de Commissie plaats. In tegenstelling tot voorgaande jaren gebeurde dat in navolging van een eerdere beslissing online, om zo veel mogelijk leden de kans te geven aan te sluiten.

De bijeenkomst werd besloten met een ‘wetenschappelijke mededeling’ van Elisabeth de Bruijn, die recent als lid van de commissie aantrad. Zij gaf een mooi overzicht van ambitieuze onderzoeksplannen op het gebied van middeleeuwse verzamelhandschriften met epische teksten en toonde de noodzaak van samenwerking met andere taalgebieden aan.

Tijdens deze vergadering gaf Esther Op de Beek het voorzittersstokje door aan Marc van Zoggel en werd de voordracht van Bram Caers als nieuwe secretaris door de leden van de commissie aanvaard.

De Commissie voor Taal- en Letterkunde bestond in 2024-2025 uit: Jacqueline Bel, André Bouwman, Elisabeth de Bruijn, Anne van Buul, Bram Caers, Lieke van Deinsen, Jeroen Dera, Lieve De Wachter, Rick Honings, Lotte Jensen, Ton van Kalmthout, Mike Kestemont, Ann Marynissen, Nelleke Moser, Marc van Oostendorp, Jan Oosterholt, Esther Op de Beek, Margit Rem, Gijsbert Rutten, Nicoline van der Sijs, Yves T’Sjoen, Wim Vandenbussche, Freek Van de Velde, Rik Vosters, Geert Warnar en Marc van Zoggel.

Bram Caers, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ZEVENTIENDE EEUW OVER HET JAAR 2024

De Werkgroep Zeventiende Eeuw werd in 1985 opgericht. In het jaar 2024 was het bestuur als volgt samengesteld: F. Dietz (voorzitter, J. van der Steen (penningmeester), C. Lenarduzzi (secretaris), David de Haan (lid tot 1 december 2024), Tycho Maas (lid), Marlise Rijks (lid per 1 september) en Johan Visser (lid). De Werkgroep telde per 31 december 2024 326 leden. In vergelijking met 31 december 2023 is er sprake van een zeer gering ledenverlies. Dat het ledenbestand de laatste jaren op peil blijft, is een gevolg van het feit dat conform een besluit van het bestuur deelname aan het congres gekoppeld is aan het lidmaatschap van de Werkgroep. Daarbij moet worden aangetekend dat een deel van de nieuwe leden die zich aanmelden vanwege het congres het jaar daarop weer opzegt.

Eens per jaar houdt de Werkgroep een interdisciplinair congres, er wordt naar gestreefd deze congressen met enige afwisseling in Nederland en Vlaanderen te laten organiseren. In 2024 vond het congres plaats op vrijdag 30 augustus te Antwerpen. Het thema was ‘Ambacht en ambachtelijkheid in de zeventiende eeuw’. De congrescommissie bestond uit Maarten Prak (UU), Bert De Munck (UA), Julie De Groot (UA), Nina Geerdink (UU) en Marlise Rijks (UG). Anders dan in 2023 opende het congres dit jaar niet met een plenaire lezing, maar waren er twee keer twee aansluitende sessies (in de ochtend en in de middag) rond een bepaald thema georganiseerd. De Werkgroep kijkt terug op een geslaagd congres dat goed werd bezocht.

Het jaarcongres 2025 zal plaatsvinden op vrijdag 5 september in Leiden. Anders dan gebruikelijk dus niet op de laatste vrijdag van augustus vanwege de overlap met het Colloquium Neerlandicum in Brussel. De titel van het congres luidt ‘Familie, verwantschap en dynastie’. De congrescommissie bestaat uit Helmer Helmers (KNAW), Natasja Peeters (War Heritage Institute Brussel), Jasper van der Steen (UL) en Ton van Strien (VU). De Call for Papers met als deadline 11 april is eind februari gepubliceerd. Op de Call for Papers zijn voldoende abstracts voor een paper ingezonden.

Tijdens het congres 2024 vond de Algemene Leden Vergadering plaats. Deze vergadering werd door 38 leden bijgewoond. Tijdens de ALV werd de jaarlijkse scriptieprijs uitgereikt aan Femke Valkhoff voor haar scriptie *Out of the Shadows. An interdisciplinary research into the agency of Seventeenth-Century Haarlem Brewsters within their family, the brewery and with regard to portraits commissioned for the household.*

Een geplande najaarsbijeenkomst in Museum Prinsenhof over de aanstaande verbouwing van het museum kon helaas wegens persoonlijke omstandigheden van de conservator niet doorgaan.

In 2024 zijn zoals gebruikelijk een aflevering van het Jaarboek De Zeventiende Eeuw en twee nummers van het tijdschrift *Early Modern Low Countries* verschenen. Het tweede nummer van EMLC was een themanummer met als titel ‘Printing Privileges in the Early Modern Low Countries’, onder gastredactie van Marius Buning en Marlise Rijks. In 2025 worden wederom twee nummers van EMLC en een aflevering van het Jaarboek verwacht. Het Editorial Team

van EMLC bestaat uit dertien leden; voorzitter is Feike Dietz. De redactie van het Jaarboek bestaat uit negen leden. Het Jaarboek heeft in 2024 de samenwerking met Leuven University Press voortgezet; EMLC heeft de samenwerking met het OA-platform Openjournals voortgezet.

25 april 2025,
Carolina Lenarduzzi (secretaris)

VERSLAG VAN DE WERKGROEP 18^E EEUW OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

Algemeen

De Werkgroep 18e Eeuw werd in 1968 opgericht om het onderzoek op het terrein van de lange achttiende eeuw (1670-1830) te bevorderen, met bijzondere aandacht voor Nederland, België en de overzeese gebiedsdelen, en om mensen met belangstelling voor die periode met elkaar in contact te brengen. De Werkgroep ziet het verder als haar taak om dit onderzoek internationaal onder de aandacht te brengen. De Werkgroep is aangesloten bij de International Society for Eighteenth-Century Studies (ISECS). De Werkgroep is een actieve vereniging met een aantal vaste activiteiten per jaar, een jaarboek dat aan alle leden wordt toegezonden, en neemt deel in een peer reviewed open access wetenschappelijk tijdschrift. Het ledenaantal van de Werkgroep ligt momenteel op ongeveer 150 individuele leden en ongeveer 60 institutionele leden.

De Werkgroep organiseert elk jaar een congres en één of meer publieksactiviteiten. Daarnaast probeert zij op diverse manieren (jonge) onderzoekers te steunen en de zichtbaarheid van de lange achttiende eeuw te bevorderen. De Werkgroep publiceert een jaarboek, Nederlandstalig en gericht op een breed publiek, dat alle leden ontvangen. Sinds 2017 participeert de Werkgroep in het online tijdschrift *Early Modern Low Countries*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw uitgeeft. De leden worden via een digitale nieuwsbrief, de website <http://www.18e-eeuw.nl/>, [Facebook](#)- en [Bluesky](#)-pagina uitgebreid op de hoogte gehouden van het laatste nieuws, congressen, exposities, calls for papers en publicaties op het gebied van de achttiende eeuw.

De bezetting van het bestuur van de Werkgroep is tussen 2022 en 2024 wederom veranderd. De samenstelling van het bestuur is nu als volgt: Karen Hollewand (voorzitter), Evi Dijcks (secretaris), Alberto Feenstra (penningmeester), Josephina de Fouw, Sarah Adams (Jaarboek), Fokko Jan Dijksterhuis en Lien Verpoest.

Evenementen

Op 11 juli 2024 vond een excursie plaats naar de tentoonstelling 'Point of View' in het Rijksmuseum te Amsterdam. In samenwerking met het Rijksmuseum werd er een rondleiding georganiseerd, en konden de leden de volledige opstelling bekijken.

Op 27 september 2024 vond het jaarlijkse congres van de Werkgroep plaats in Utrecht. Dit jaar was het congres gecentreerd rondom de achttiende-eeuwse auteur Belle van Zuylen en de nieuwe [online editie](#) van haar correspondentie, die op het jaarcongres is gelanceerd.

Op 18 oktober 2024 vond in samenwerking met het Utrecht University Centre for Early Modern Studies (UUCEMS) de jaarlijkse UUCEMS-publieksdag plaats. Dit jaar stond die in

het thema van het themanummer van het *Jaarboek Achttiende Eeuw*, namelijk ‘Drank en drugs in de vroegmoderne tijd’.

Op 7 maart 2025 vond een excursie plaats naar de tentoonstelling ‘Feesten als een Vorst! Maak kennis met Carl Theodor van de Palts-Sulzbach’ in het Markiezenhof in Bergen op Zoom. Na een taartje op de binnenplaats van het Markiezenhof kregen we een rondleiding van conservator Daphne Valentijn.

Publicaties

Jaarboek

Het jaarboek *De Achttiende Eeuw* is vanaf 2017 de opvolger van het gelijknamige tijdschrift, opgericht in 1968, en biedt een zo breed mogelijk beeld van de achttiende eeuw. De *Achttiende Eeuw* bevat bijdragen op het vlak van de literatuur, architectuur, muziek en kunst, filosofie, religie en andere aspecten van culturele, politieke, sociale en economische geschiedenis van de lange achttiende eeuw (1670-1830), zonder enige geografische beperking.

Het jaarboek heeft tot doel de lezer op de hoogte te houden van recente ontwikkelingen in het onderzoek naar de achttiende eeuw. Elk nummer bevat een themadossier met een vijftal bijdragen rond een relevant en actueel onderwerp. Daarnaast verschijnen er in elke editie losse bijdragen die de achttiende eeuw op een nieuwe manier belichten. Alle bijdragen zijn van hoge wetenschappelijke kwaliteit, maar steeds geschreven in een vlot leesbare stijl en toegankelijk voor een publiek van niet-specialisten. In oktober 2024 verscheen het themanummer ‘Drank en drugs’ onder gastredactie van Stephen Snelders.

De redactie van het jaarboek wordt gevormd door Sarah Adams (redactiesecretaris), Elwin Hofman, Thomas Van der Goten, Angelie Sens en Marleen de Vries. Het jaarboek wordt uitgegeven door Amsterdam University Press (AUP).

Early Modern Low Countries

De Werkgroep participeert sinds 2017 in het digitale open-access tijdschrift *Early Modern Low Countries (EMLC)*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw beheert. Dit tijdschrift is bedoeld als internationaal platform voor het onderzoek naar de Lage Landen in de vroegmoderne periode (1500-1800). De voertaal is in principe het Engels. Tot de [redactie](#) behoren specialisten op zowel het gebied van de zeventiende als dat van de achttiende eeuw, en zij bestaat onder andere uit prof.dr. Feike Dietz (chair) en dr. David van der Linden (managing editor).

In 2024 kwamen twee nummers uit, waaronder het themanummer ‘Printing Privileges in the Early Modern Low Countries’, samengesteld door Marius Buning en Marlise Rijks. In april 2025 komt een speciale editie met als thema ‘Early Modern Women on the Move: Space, Materiality, and Transnationalism’.

Fondsen en subsidies

Scriptieprijs

Sinds 2018 wordt de Scriptieprijs tweejaarlijks uitgereikt, alternerend met de scriptieprijs van de Werkgroep Zeventiende Eeuw. Aan de prijs is een geldbedrag verbonden van 500 euro. In 2022 is de prijs vernoemd naar het voormalige bestuurs- en redactielid Christophe Madelein, die dat jaar op (te) jonge leeftijd overleed. Door corona en het uitvallen van een bestuurslid is er sinds 2022 geen scriptieprijs uitgereikt. Het bestuur is op dit moment bezig met een herziening, om zo snel mogelijk weer een prijs uit te gaan reiken.

Internationale context

De Werkgroep streeft ernaar de achttiende-eeuwse geschiedenis van Nederland en België internationaal onder de aandacht te brengen. Daartoe worden contacten onderhouden met zusterorganisaties in het buitenland. De werkgroep is aangesloten bij ISECS, de International Society for Eighteenth-Century Studies, de internationale organisatie waarin de diverse nationale werkgroepen op het gebied van de achttiende-eeuwse geschiedenis zich hebben verenigd. ISECS financiert en organiseert symposia en congressen en vormt een brug met onze verschillende zusterverenigingen in andere landen. Elke vier jaar organiseert ISECS een wereldcongres. In 2027 zal dat plaatsvinden in Zaragoza, Spanje.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP DE MODERNE TIJD OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

Samenstelling bestuur

Het bestuur van de werkgroep De Moderne Tijd bestond in 2024 uit: Lotte Jensen (voorzitter - RU), Diederik Smit (penningmeester - UL), Marjet Brolsma (UvA, tot oktober 2024), Jan Rock (UvA), Robert Verhoogt (MinOCW), Fons Meijer (RU), Robert-Jan Wille (UU) en Mayken Jonkman (Rijksmuseum Amsterdam). Lotte Jensen vervulde na het vertrek van Marjet Brolsma tevens ad interim de rol van secretaris.

Jaarcongres

Op vrijdag 21 maart 2025 organiseerde het bestuur een jaarcongres in het P.C. Hoofthuis van de Universiteit van Amsterdam een congres over het thema 'Toekomst in de lage landen, 1780-1940'. In dit jaarcongres onderzochten we welke rol 'de toekomst' speelde in de geschiedenis van Nederland en België, inclusief de koloniën in de periode 1780-1940. Hoe kreeg de toekomst vorm in politiek, cultuur, kunst, literatuur en wetenschap? In totaal waren er ongeveer 50 bezoekers op het congres aanwezig.

Lotte Jensen gaf een introductie op het thema waarna drie lezingen over toekomst in de literatuur volgden. Dit blokje lezingen volgde een chronologische opbouw. Eerst sprak Beatrix van Dam (Universiteit Oldenburg) over genre-experimenten tussen toekomstvisie en toekomsttwijfel in de Nederlandse literatuur van de vroege negentiende eeuw, daarna volgde Carla Stiekema (VU Amsterdam) over de verbeelding van de toekomst in de romans van Cornélie Huygens. Gijs Altena sloot deze sessie af met een lezing over de rol van religie in de Nederlandse toekomstliteratuur van het Interbellum.

In de tweede sessie na de lunch stond de toekomst in relatie tot maatschappelijke ontwikkelingen centraal. Leen Dresen (Open Universiteit) behandelde 'De groene stad van morgen: parksystemen in de uitbreidingsplannen voor Nederlandse steden, 1920-1940'. Zij werd gevolgd door David Baneke (Universiteit Utrecht) die over de ontwikkeling van stormwaarschuwingen in Nederland sprak tussen c. 1860 en 1920. Mia Vrijens (Internationale Zaken / Florence Nightingale Instituut-V&VN) gaf een beschouwing over het Kruiswerk als toekomst van de gezondheidszorg én vrouwenarbeid in Nederland.

De derde sessie was gewijd aan Toekomst en politiek. Twee sprekers belichtten dit thema, namelijk Ivo van Donselaar (Universiteit Münster), die een lezing hield met de titel 'Een Germaanse toekomst? Nederlands heroriëntering in een 'Germaans Europa', 1840 – 1900' en Nathan Lauwers (Liberas, VUB), die sprak over 'De Eerste Wereldoorlog en de ondergang van het liberale vooruitgangsgeloof in Antwerpen'.

In zijn slotlezing ging Robert Verhoogt - aan de hand van een groot aantal mooie illustraties - in op de verbeelding van de toekomst in de lange negentiende eeuw. Het congres werd afgesloten met een kort synthetiserend slotwoord van Jan Rock en een borrel.

Een verslag het congres verscheen op historici.nl, van de hand van historicus Adriaan Duiveman.

Van Lenneplezing

De veertiende Jacob van Lenneplezing vond plaats op 3 oktober 2024 in Spui25 en werd verzorgd door Marita Mathijssen, emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde van de Universiteit van Amsterdam. Het was de derde maal dat we Marita Mathijssen als spreker van deze lezing mochten begroeten en opnieuw was de zaal helemaal uitverkocht. Ze sprak over haar biografie van Betje Wolff die een maand later officieel uitkwam: *Een vrije geest. Het uitzonderlijke leven van Betje Wolff*. Ze sprak over leven en werk van de bekende schrijfster en besteedde bijzonder aandacht aan de positie van Sara Burgerhart in haar oeuvre. Bestuurslid Jan Rock leidde de avond in en modereerde de discussie. De werkgroep kijkt terug op een zeer geslaagde avond.

Tijdschrift

De redactie van *De Moderne Tijd* bestond in 2024 uit Tom Sintobin (RU - redactiesecretaris), Jan Dirk Baetens, (RU), Heleen Blommers (VU/RU), Babs Boter (VU), Miel Groten (UL), Evelien Jonckheere (Universiteit Antwerpen), Wim Manuhutu (VU), Floris Meens (RU), Fons Meijer (RU), Pieter Verstraeten (RU) en Paul Reef (RU). *De Moderne Tijd* verscheen in 2024 vier keer. Het derde nummer was een themanummer over Toerisme en kolonialisme onder gastredactie van Rick Honings en Nick Tomberge.

Met AUP hebben we een constructief gesprek gevoerd over de toekomst; hierover zijn afspraken gemaakt, zowel over open access als bekostiging. Die afspraken hebben ertoe geleid dat we de samenwerking voorlopig voortzetten.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP INDISCH-NEDERLANDSE LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

Het bestuur van de Werkgroep, dat tevens de redactie vormt van het tijdschrift *Indische Letteren*, bestond uit: Arnoud Arps, Jacqueline Bel, Goran Bouaziz (secretaris) Petra Boudewijn, Marijke Denger, Rick Honings (voorzitter/hoofdredacteur), Geert Onno Prins, Nick Tomberge, Coen van 't Veer (penningmeester).

Het totaal aantal leden van de Werkgroep bedroeg op 6 april 2025: 413.

Activiteiten

Op vrijdag 21 juni 2024 vond in Leiden een drukbezochte lezingenmiddag plaats over 'Getuigen van Indië'. Leonard Blussé sprak over de particuliere correspondentie van gouverneur-generaal Adriaen Valckenier, Margreet van Till hield een lezing over verbanningen, Egbert Fortuin vertelde over de Indische familie Van Braam en Petra Timmer onderhield het publiek over de Indische reis van H.P. Berlage. Verder hield Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira een lezing onder de titel 'Hoe 30 miljoen mensen uit Nederlands Oost-Indië in 1893 staatloos gemaakt werden' en gaf Martijn Spruit een toelichting op het Indisch Oud-Paspoortarchief.

Op vrijdag 27 september 2024 hield Petra Boudewijn, universitair docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden en redactielid van *Indische Letteren*, de Achtste Indische Letteren-lezing, onder de titel: 'Verhalen van Merdeka! De literaire verwerking van de Indonesische dekolonisatie'. In deze lezing liet Boudewijn aan de hand van aansprekende voorbeelden zien hoe de Indonesische dekolonisatie vanuit verschillende standpunten wordt belicht, niet alleen in herinneringsliteratuur van Nederlandse auteurs, maar ook in die van Indonesische, Indische en Molukse schrijvers. De lezing kon ook digitaal worden gevolgd.

Op zondag 3 november 2024 organiseerde de Werkgroep het jaarlijkse Bronbeek-symposium. Plaats van handeling was zoals elk jaar het Congres- en Reüniecentrum Kumpulan in Arnhem. Het thema was 'Culinair Indië'. Verschillende sprekers gingen in op de rol van eten in relatie tot het koloniale verleden. Nadat Arnoud Arps een inleiding had gegeven op het thema, hield Jacqueline Bel een lezing onder de titel: "'Hij vermoordt zijn vader voor nassi". Eten in de Indische literatuur'. Coen van 't Veer gaf een lezing over de Indo-Europese schrijfster Dé-Lilag, 'de grootste lekkerbek van de Indische letteren'. Adrienne Zuiderweg gaf onder de titel 'Indisch koken met Conimex' een beschouwing over (Indische en Maleise) kookboeken als literair genre.

Na de lunchpauze gingen Arnoud Arps en Rick Honings in gesprek met Lara Nuberg over de rol van Indisch eten in haar leven en haar debuutroman-in-wording *Gado Gado*. Daarna volgde de presentatie van het boek *Een Indische vrouw in Maleisië. Een onbekend reisverhaal van Dé-Lilah uit 1897*, uitgegeven door Rick Honings, Olf Praamstra en Coen van 't Veer. Ten slotte ging Arnoud Arps in gesprek met televisiechef Danny Jansen over zijn voorliefde voor antieke kookboeken, Indische familierecepten en het programma *Zoals Alleen Oma Dat Kan*.

Ten slotte vond op 28 februari in Leiden de eerste lezingenmiddag van 2025 plaats. Karel Davids sprak in zijn lezing 'Voorbij Springer' over de Nieuw Guinea-literatuur. Nienke van der Male ging in op de bijzondere briefwisseling tussen Nic Beets en zijn ouders in Indië. Gerard Termorshuizen gaf onder de titel 'Rechtspreken in de rimboe' een beschouwing over C.W.

Wormsers *Schetsen uit de Indische rechtzaal*. Nick Tomberge presenteerde de digitale tentoonstelling die hij met Rick Honings maakte voor de Universitaire Bibliotheken Leiden (te bekijken via deze link: <https://webpresentations.universiteitleiden.nl/s/toerisme-in-nederlands-indie-1870-1945/page/toerisme-in-nederlands-indie>). Ten slotte gingen Petra Boudewijn en Rick Honings in gesprek met Maddy Stolk over haar roman *Soedah, laat maar* (2023). De middag werd goed bezocht.

Tijdschrift

Van het tijdschrift *Indische Letteren* werden wederom vier afleveringen gepubliceerd bij uitgeverij Verloren.

Nummer 2024-1 bevat de tekst van de Indische Letteren-lezing van Rick Honings, “‘Dat hele Indonesië interesseert ons geen barst’”. De koloniale herinnering in het werk van J.J. Voskuil’.

Het tweede nummer van de jaargang 2024 is een themanummer over ‘Dieren in de Indische Letteren’ naar aanleiding van een lezingenmiddag in 2023. Het bevat bijdragen van Rick Honings (‘Krekels, krokodillen en karbouwen. Dieren in negentiende-eeuwse Indische reisverhalen’), Johannes Müller (‘Honderdvoudige verscheidenheid. Pieter Bleeker en het labyrint van de Aziatische biodiversiteit’), Coen van ’t Veer (‘De gedenkschriften van poes Polly en hond Jack. Dierautobiografieën in de Indische jeugdliteratuur’) en Arnoud Arps (‘Beestachtige barrières. Het gebruik van de diermetafoor in de Nederlandse dekolonisatieliteratuur’). Verder bevat dit nummer een artikel van Willem van der Molen (‘Wij en niet-wij in *Het mooiste meisje aan boord* (1894) van Henriette Beijerinck’).

Het derde nummer van 2024 bevat de teksten van de lezingen van het Bronbeek-symposium van 2023 over het thema ‘Indië in de marge’: Jacqueline Bel, ‘Op zee en elders. Het imaginaire Indië van Marcellus Emants’; Laurens Ham, ‘Een demonstratief verlangen. Trauma en tempo doeloe in naoorlogse Nederlandstalige politieke liedjes over Indië’; Bertram Mourits, “‘Oud jeugdhuis waarvan ik geen inhoud weet’”. Over de Indische gedichten van Leo Vroman en Georgina Sanders’; Sander Bax, “‘Tussen de mens en de zwijgzame natuur kan een innige relatie ontstaan’”. Sporen van Indië in het vroege werk van Bernlef’ en Petra Boudewijn, ‘Eindelijk één Hollander die wilde luisteren? Indië in *Pastorale* (2019) van Stephan Enter’.

Het vierde en laatste nummer van 2024 bevat bijdragen van W.F.J. Mörzner Bruins (‘Koopvaardijkapitein Cornelis Abrahamsz jr. in Nederlands-Indië, 1839-1871’), Goran Bouaziz (‘De koloniale komedie. Theaterconventies en koloniale verhoudingen in de Indische toneelstukken van Henri van Wermeskerken’), Simone Wiegman (‘“Het leek zonder leven”. De representatie van de natuur in *Rubber* van Madelon Székely-Lulofs’ en Rick Honings, Olf Praamstra, Nick Tomberge & Coen van ’t Veer (‘Het Indisch Oud-Paspoortarchief. Een nieuwe bron voor biografisch onderzoek’).

Nummer 2025-1 bevat de tekst van de Indische Letterenlezing van Petra Boudewijn, ‘Verhalen van Merdeka! De literaire verwerking van de Indonesische dekolonisatie’.

Rick Honings, voorzitter
Goran Bouaziz, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP NEDERLANDSE BOEKHISTORISCHE VERENIGING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

Excursies

De excursies in deze periode waren:

20 februari 2025 Excursie Huygens Museum

Huygens-kenner Ad Leerintveld gaf een rondleiding bij de expositie ‘Papieren vrienden. De boekenschat van Constantijn Huygens’. In deze tentoonstelling werden de waardevolle boeken uit Huygens’ eigen bibliotheek getoond.

18 april 2025 Activiteit Museum Huis voor het boek voor studenten en net afgestudeerden

Deelnemers kregen een kalligrafieworkshop en maakten kennis met de ambachtelijke kunst van het drukken in de drukkerij van het museum. Hierna was er een boekenschouw met de conservator van het museum, en was er ten slotte gelegenheid om zelf de tentoonstellingen ‘Huis van Ludwig Volbeda’ en ‘Mythes en mogelijkheden. Over de grenzen van de werkelijkheid’ te bezoeken. Deze activiteit is specifiek voor studenten en net-afgestuurd georganiseerd, onder andere om meer jongere leden te werven.

Op 18 oktober 2024 vond de ‘Dag van de Materialiteit’ plaats in de KB Nationale Bibliotheek en het Nationaal Archief in Den Haag. Deze dag had de titel: ‘Onzichtbare collecties. Het verhaal van het materiaal, deel II’. Deze dag werd georganiseerd door een werkgroep waarin ook de Nederlandse Boekhistorische Vereniging vertegenwoordigd was.

Jaarvergadering 21 september 2024

Op 21 september 2024 vond de jaarvergadering van de Nederlandse Boekhistorische Vereniging plaats in Zutphen. Hierna werd het jaarboek van 2024, met thema ‘Ophef’ gepresenteerd. Marjolein Koudstaal en Nina Geerdink gaven lezingen en Christiaan te Strake, conservator van het stedelijk museum Zutphen introduceerde de expositie die leden op eigen gelegenheid konden bekijken.

Toekomstplannen

Er zullen weer verschillende excursies worden georganiseerd, in ieder geval één najaarsexcursie en één voorjaarsexcursie.

De volgende jaarvergadering zal plaatsvinden op 11 oktober 2025 in de Bibliotheek Rotterdam. Ook zal de NBV weer bijdragen aan de organisatie van de derde Dag van de Materialiteit op 27 maart 2026.

Leden

Het ledental van de NBV daalde in 2024-2025. Deze daling kan deels worden verklaard door het uitschrijven van wanbetalers uit het ledenbestand.

De afgelopen vijf jaar ontwikkelde het ledental zich als volgt:

467 in mei 2021

482 in mei 2022

441 in april 2023

420 in april 2024

375 in april 2025

Bestuurssamenstelling

Tijdens de verslagperiode hebben twee bestuursleden afscheid genomen, en is er een bestuurslid toegetreden. Het bestuur bestond in de verslagperiode uit:

Andrea van Leerdam (bestuurslid sinds 2018, co-voorzitter sinds 2022), Suzan Folkerts (bestuurslid sinds oktober 2022, co-voorzitter sinds 2023), Erik Geleijns (penningmeester, bestuurslid sinds 2021), Lotte Savelsberg (secretaris, bestuurslid sinds oktober 2022), Renske Hoff (bestuurslid sinds oktober 2022), Irene van Renswoude (bestuurslid sinds 2019), Jeroen Vandommele (bestuurslid sinds 2019). Tamara Kiewiet (studentbestuurslid oktober 2023-september 2024, bestuurslid sinds september 2024), Sophie Aimée van 't Hart (studentbestuurslid sinds oktober 2024).

Tijdens de ALV van 21 september 2024 hebben Andrea van Leerdam en Jeroen Vandommele afscheid genomen van het bestuur.

Website, sociale media en nieuwsbrief

We vergroten onze naamsbekendheid via social media, de NBV-nieuwsbrief en de NBV-website (www.boekgeschiedenis.nl). De website is in juni 2024 vernieuwd. De website heeft een nieuw opgefrist uiterlijk gekregen en er is meer ruimte voor actualiteiten.

Naast de website is de NBV actief op Facebook, LinkedIn, YouTube en Instagram. Van deze kanalen zien we op Facebook de meeste interactie met 1224 volgers. Op LinkedIn hebben we 267 leden. Op Instagram hebben we 343 volgers.

Maandelijks versturen we een nieuwsbrief naar onze leden. Gemiddeld wordt die nieuwsbrief door 66 % van de ontvangers geopend. Gemiddeld 25 % van de leden klikt op de verschillende links die in de nieuwsbrief zijn opgenomen.

Bestuursoverleg

Het bestuur van de NBV kwam in de verslagperiode 5 keer voor overleg online en fysiek bijeen, namelijk in 2024 op 24 juni, 29 augustus, 30 oktober en 17 december, en in 2025 op 12 maart

Op 25 juni 2024 kwam een deel van het bestuur en de jaarboekredactie bij elkaar voor een heidag, waaruit onder andere een enquête over het jaarboek is voortgekomen.

Lotte Savelsberg, mei 2025

VERSLAG VAN DE WERKGROEP CARAÏBISCHE LETTEREN OVER HET JAAR 2024

De Werkgroep Caraïbische Letteren heeft in 2024 vier keer vergaderd, te weten op 20 januari (in OBA), 25 mei (in OBA), 14 september (in OBA), en 13 november via zoom. Bestuursleden: Rita Rahman (Voorzitter), Julien Ignacio (secretaris), Donna Schilders (Penningmeester, vanaf maart 2024) Noraly Beyer, Charlotte Doornhein, Raoul de Jong, Amparo de Castro, Milouska Meulens, Roberto Refos en Karwan Fatah.

Ook in 2024 heeft de Werkgroep Caraïbische Letteren de gebruikelijke Rudolf van Lier-lezing in Leiden en de Cola Debrot-lezing in Amsterdam georganiseerd. In 2024 werd geen Letteren dag georganiseerd. In plaats daarvan werd in een tweetal interne werkgroep reflectiebijeenkomsten aandacht besteed aan de vernieuwing en verjonging van de Werkgroep.

Ingegeven door de waarneming in 2023 dat het aantal deelnemers aan door de Werkgroep georganiseerde Letteren dagen, zichtbaar niet toenam, terwijl in tegenstelling daarmee juist de gemiddelde leeftijd wel bleef toenemen. De promotie van het boek van menige jonge Caraïbische schrijver daarentegen, schreeuwde om flexibiliteit, naar betere aansluiting op een potentieel lezerspubliek.

In een aantal reflectie sessies is in de Werkgroep besloten tot beleidsvernieuwing in de activiteitenplanning, meer maatschappelijk dan academisch georiënteerd in de ontmoeting met het potentiële lezerspubliek en een grotere flexibiliteit, sterkere focus op jong en bewegelijk ook voor wat betreft plaats en vorm van de ontmoetingen. Aan het eind van 2024 werd dan ook uit het brein van een verjongde werkgroep, de Caraïbische Letteren Karavaan voor 2025 en volgende geboren.

Vernieuwing van de site *Caraïbisch Uitzicht* wordt medio 2025 aan de beleidsvernieuwing aangepast. Tot die tijd kunt u daar ook de teksten van alle vorige lezingen van de Werkgroep vinden en ook nog wat verder snuffelen, want er staan inmiddels ruim bijna 18.000 berichten op de blogspot. Ook al wordt de blogspot in haar huidige vorm in 2025 vervangen, garandeert de werkgroep toegankelijkheid van de berichten in een elektronisch archief op onze website.

VAN LIER LEZING 2024

Op donderdag 29 februari 2024 gaf Dr. Charl Landvreugd de Rudolf van Lierlezing in het Lipsius gebouw van de Universiteit Leiden. Het was de achtste keer dat de Werkgroep Caraïbische Letteren deze lezing organiseerde. Landvreugd—als Hoofd Onderzoek en Curatorial Practice verbonden aan het Stedelijk Museum in Amsterdam—sprak over Edgar Cairo's novelle *Temekoe* en 'generationeel trauma'. Zijn close reading van de Sranan tongo versie (1969), de Surinaams-Nederlandse versie (1979) en de Nederlandse versie (1988) van de novelle wierp een verhelderend licht op de mogelijkheden die Cairo aanreikte om de overdracht van de *Temekoe* (vloek) binnen de beschreven familie te doorbreken.

De lezing werd van commentaar voorzien door Prof. Dr Michiel van Kempen (Universiteit van Amsterdam), Prof. Dr Judi Mesman (Universiteit Leiden) en Prof. Dr Alex van Stipriaan (em. Erasmus Universiteit Rotterdam). Na het weerwoord van de spreker ontstond zich een

levendige discussie met de zaal waarbij van gedachten werd gewisseld over de Afro-Surinaamse cultuur in brede zin en over manifestaties van en de omgang met trauma mede in het licht van Cairo's persoonlijk leven. Het nieuws over een heruitgave van de Nederlandse versie van *Temekoe* door uitgeverij Cossee werd door het aanwezige publiek met instemming begroet.

COLA DEBROTLEZING 2024

De Cola Debrot-reeks is in het verslagjaar 2024 verzorgd door schrijver/ tandarts Erik de Brabander uit Curaçao. Op zaterdagmiddag 28 september 2024 presenteerde de Brabander in het OBA in Amsterdam zijn lezing. De muzikale omlijsting werd verzorgd door Alexander Kraft van Ermel, en typografische vormgeving was het werk van Ernst Nijsten. De lezing droeg als titel: 'Het wij-zij-denken, inclusie in ons Koninkrijk.' De Brabander hield een referaat over de tijdgebondenheid, de locatie-gebondenheid en de vergankelijkheid van ethische principes.

'Ethiek is als een modetrend: wat vandaag 'hot' is, is misschien morgen 'not', zo betoogde hij, om zijn visie te geven over racisme en intolerantie, de evergreens van de samenleving, want als we al de energie die we steken in het haten van anderen omzetten in iets positiefs dan hadden we allang een vliegende auto uitgevonden'.

Hij stond stil bij de innige relatie tussen identiteit en de geldende gewoontes en deugden die moraliteit definiëren. Want die gewoontes en deugden dienen de lokale samenleving, de groepsidentiteit. Wat multiculturaliteit betreft kon Nederland een lesje leren van Curaçao, betoogde De Brabander, omdat daar het woord respect nog betekenis kende, namelijk dat iemand op grond van zijn verdiensten respect krijgt.

Zwart en wit behoren volgens De Brabander tot de overbodige woke-terminologie die inclusie in de weg staat. Als voorbeeld haalde de spreker aan dat de Engelse vertaling van zijn roman 'Het hiernamaals van Doña Lisa' door een New Yorkse uitgever becommentarieerd werd met de opmerking dat ze liever een zwarte vrouwelijke schrijver hadden gehad als het over het Caribisch gebied ging. De discussie na de lezing spitste zich toe op identiteit.

VERSLAG VAN DE WERKGROEP BILDERDIJK OVER HET VERENIGINGSJAAR 2024-2025

In maart 2025 telde de Werkgroep 127 leden. Het bestuur bestond in het verslagjaar nog steeds uit: Rick Honings (voorzitter), Lotte Jensen, Ton van Kalmthout (secretaris), Fred van Lieburg, Bart Verheijen, Marleen de Vries en Tommie van Wanrooij (penningmeester). Deze bestuursleden werden herkozen tijdens de Algemene Ledenvergadering van 29 november 2024.

Rick Honings gaf in 2024-2025 wederom enkele rondleidingen in de Bilderdijk-kamer van het Academieggebouw te Leiden, met een toelichting op de daar aanwezige schilderijen en tekeningen, documenten en voorwerpen uit de Leidse Bilderdijk-collecties. De geëxposeerde Bilderdijkiana blijven eveneens te bekijken in de virtuele Bilderdijk-kamer op het internetadres <https://thingsthattalk.net/nl/zone/bilderdijk>.

Tijdens de Ledenvergadering op 29 november 2024 in de Universiteitsbibliotheek Leiden hield Marinus van Hattum een boekje ten doop met het door hem geëditeerde gedicht 'De theepot' van Bilderdijs tijdgenote Petronella Moens. Hij bood hij het de aanwezigen aan namens het Hans en Marinus van Hattum Fonds.

De Ledenvergadering werd dezelfde dag gevolgd door het jaarlijkse symposium van de Werkgroep, deze keer in samenwerking met de Stichting Cultureel Erfgoed Geslacht Feith. De aanleiding was dat het in 2024 precies tweehonderd jaar geleden was dat Rhijnvis Feith overleed. Hij werd in de schijnwerpers gezet als roman- en toneelschrijver, dichter, liedschrijver, patriot, burgemeester en – niet te vergeten – een vriend van Bilderdijk. Peter Altena, Lotte Jensen en Tommie van Wanrooij verzorgden de lezingen op het symposium, Martijn Storms presenteerde enkele geografische kaarten uit onze Bilderdijk-collectie in een pop-up-expositie en Henriette Feith, Sebastiaan van Halsema en Lineke Lever vertolkten liederen van Bilderdijk, Feith en Petronella Moens. De lezingen zijn opgenomen in het bij uitgeverij Verloren verschenen *Jaarboek Bilderdijk 2024*, dat eveneens gewijd is aan Rhijnvis Feith. Het eerste exemplaar nam schrijver Atte Jongstra in ontvangst, die er zelf een verrassend essay aan had meegegeven. De genoemde bijdragen zijn aangevuld met artikelen van Gijs Altena, (nogmaals) Peter Altena, Goran Bouaziz, Marinus van Hattum, Arjen van Meijgaard, Lesley Monfils, Joseph Paardekooper, Jan Smelik en Marleen de Vries. Ook nu stond het *Jaarboek* onder redactie van Rick Honings, Lotte Jensen, Gert-Jan Johannes en Ton van Kalmthout.

Op instigatie van en in samenwerking met de Werkgroep Bilderdijk organiseerde de Stichting Bilderdijk Haarlem op 18 december 2024 de achtste Bilderdijk-lezing in de Grote of St. Bavokerk te Haarlem, ter gelegenheid van de herdenking van Bilderdijs 193e sterfdag. Spreker was de cultuurhistoricus en publicist Thomas von der Dunk. Wie zijn betoog wil nalezen en beluisteren kan terecht op de website van de Stichting, www.bilderdijk.org. Tijdens de bijeenkomst legden de ondergetekenden namens de Werkgroep een bloemstuk met bleekrode rozen op het graf van Bilderdijk.

Voor de nabije toekomst staat op 16 mei 2025 een Bilderdijk-rondvaart door Leiden op het programma. Deze voert langs de plekken waar Willem Bilderdijk zijn sporen heeft nagelaten in de stad. Daarbij neemt één van zijn biografen, Peter van Zonneveld, de nodige toelichtingen voor zijn rekening. Later in het jaar verschijnt wederom een *Jaarboek Bilderdijk*, een themanummer over Bilderdijs internationale betrekkingen en werkzaamheid.

Namens het bestuur,
Rick Honings en Ton van Kalmthout

VERSLAG VAN DE REDACTIE VAN *ACCOLADE* OVER HET JAAR 2024

Accolade is de opvolger van het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, sinds 1983 het tijdschrift van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MdNL). Met de titel *Accolade* wil de redactie uitdrukking geven aan de onderlinge verbondenheid van de bijna 1500 MdNL-leden, die het blad één keer per jaar krijgen toegestuurd. De redactie wil tevens met de inhoud recht doen aan de uiteenlopende interesses van taalkundigen, letterkundigen en historici van diverse pluimage. Naast de papieren uitgave verschijnt op de MdNL-website op onregelmatige tijdstippen *Accolade Digitaal*.

De redactie verwelkomt artikelen over onderwerpen die binnen de brede belangstellingssfeer van de MdNL vallen. In aanmerking komen literaire, historische en kunsthistorische bijdragen van een licht wetenschappelijk karakter, met een omvang van circa 3000 woorden. Om een inhoudelijk evenwichtige samenstelling van een aflevering te bewerkstelligen gaat de redactie ook zelf op zoek naar auteurs die een bijdrage kunnen leveren. Aangeboden artikelen worden beoordeeld door de redactie.

Inhoud 42ste jaargang

Iedere aflevering bevat twaalf artikelen, deels ondergebracht in een themadossier. Daarnaast is er plaats ingeruimd voor een column en een gedicht. Anke Verschueren filosofeert naar aanleiding van een cursus Spaans over een semantische kwestie die zich in het Nederlands nauwelijks laat vertalen. Het poëtische drieluik ‘Dys- werd Utopia’ is van Anton Korteweg, die de gedichten schreef naar aanleiding van een overrompelend graffiti-triptiek over het covidmonster, aangebracht op de pylonen onder een viaduct. Ook vinden de lezers in deze *Accolade* – onder verwijzing naar het *Jaarboek* en de website – een overzicht in vogelvlucht van prijzen, fellowships, lezingen en anderszins, waar de MdNL in het verslagjaar nauw bij betrokken was. *Accolade Digitaal* bevat dit jaar het artikel ‘Barbara van Houten (1862-1950) en de Mesdags’, door Margreet den Buurman.

In 2024 heeft het dossier ‘historische sensatie’ als thema. Het directe contact met het verleden leidt, in de woorden van Johan Huizinga, tot een dronkenschap van het ogenblik: je wordt even boven jezelf uit getild en hebt als het ware deel aan de geschiedenis. De artikelen uit het themadossier laten zien dat dit verleden honderden jaren oud kan zijn, maar ook kort achter ons liggen.

Helwi Blom opent het themadossier met een bijdrage over twee intrigerende uitgaven van de *Miraculen van Onze Lieve Vrouwe* uit circa 1500. De materiële kenmerken voeren de lezer naar vrouwenkloosters die in verband gebracht kunnen worden met de Moderne Devotie. Vroegmoderne huishoudboekjes zijn, aldus MdNL-fellow Andreas Krogull, vergeten maar nuttige bronnen uit de Nederlandse taalgeschiedenis, omdat ze toegang bieden tot het authentieke taalgebruik van lagere sociale klassen. Twee identieke achttiende-eeuwse bandjes uit de MdNL-collectie, op verschillende momenten gekocht, waren voor Mart van Duijn aanleiding de provenance ervan te onderzoeken. Aagje Deken, de zielsvriendin van Betje Wolff-Bekker, speelt in zijn onderzoek een centrale rol. Annemieke Klijn en Jos Perry ontdekten in het familiearchief van seksuoloog Coen van Emde Boas diens onbekend gebleven gedichten. Deze werpen een nieuw licht op de manier waarop hij dacht over huwelijk en seksualiteit. Wiel Kusters werd recentelijk getroffen door een eenvoudig prentje uit de Jan Hanlo-collectie van het Literatuurmuseum. Hanlo’s krabbels op de achterzijde verraden de emoties bij het afscheid van zijn stervende moeder. In een vraaggesprek tussen *Accolade*-redacteur Menno Voskuil en kunstenaar Bart Domburg komen Domburgs geschreven kunstwerken ter sprake. Geknield zittend schrijft hij op soms meterslange

uitgerolde vellen papier eindeloze reeksen historische data, bijvoorbeeld de voormalige woonadressen van tijdens WOII weggevoerde Amsterdamse Joodse families.

In het tweede gedeelte van deze *Accolade* staan bijdragen over uiteenlopende onderwerpen. Estel van den Berg beschrijft hoe men in de vroegmoderne tijd dacht over thee: een goddelijk drankje, maar excessief theedrinken kon wel leiden tot het wegteren van lichaam en geest. Twee artikelen hebben de MdNL zelf tot onderwerp. Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira legt de MdNL langs de lat, met name waar het gaat om de toelating van vrouwen als lid en/of als erelid: de MdNL blijkt als een der eerste maatschappelijke organisaties zich te hebben opengesteld voor vrouwen. Berry Dongelmans memoreert het verzet tegen het MdNL-besluit anno 1919 om de Levensberichten in het *Jaarboek* af te schaffen. Veel verrassingen biedt het vervolgartikel van Myriam Everard over schrijfster en feministe Betsy Perk, over wie al veel bekend was, maar wier biografie nooit goed onderzocht was. Everard presenteert een nieuwe schrijfster, die zich niets gelegen liet liggen aan de voorschriften waarnaar vrouwen heetten te moeten leven. De twee slotbijdragen hebben betrekking op de twintigste eeuw. Paul van der Velde toont aan dat streekliteratuur, in zijn geval de roman *Holland. Ons vaderland* (1945) van de Zeeuws-Vlaamse auteur J.L. Eggermont, heel goed als historische bron kan dienen. Tal van details hieruit hielpen hem op weg in zijn onderzoek naar de sociale en culturele geschiedenis van zijn geboortedorp St. Jansteen. Rietje van Vliet, tot slot, portretteert de Amerikaanse beatnik Piero Heliczer, die begin jaren zestig was neergestreken in Amsterdam. Hij behoorde tot de intimi van beroemde kunstenaars als Andy Warhol, Allen Ginsberg en Lou Reed, maar had ook contact met diverse Nederlandse experimentele dichters, zoals Bernlef en Simon Vinkenoog.

De reacties op deze *Accolade* waren ook deze keer positief. Eén van de lezers schreef: 'Een mooie, heel diverse, jaargang van *Accolade*'. Een ander: 'Het geheel ziet er aantrekkelijk uit met vlot geschreven bijdragen. Echt iets om af en toe op te nemen en te lezen'. Ook andere lezers complimenteerden de redactie: 'Een mooi nummer geworden, aantrekkelijk en gevarieerd'. Voor de redactie zijn dit soort reacties het bewijs dat de bladformule aansluit bij de interesse van de MdNL-lezers.

Redactie en vormgever

De redactie heeft in het verslagjaar 2024 één keer fysiek vergaderd, en verder diverse keren onderling telefonisch contact gehad. Voor de vormgeving heeft zij samengewerkt met Martien Frijns, vormgever en tevens uitgever van M10boeken.

Eind 2024 bestond de redactie uit Stefan Van den Bossche, Johanna Ferket, Alan Moss, Kasper van Ommen (beeldredactie), Susanne Onel (eindredactie), Liesje Schreuders, Rietje van Vliet (hoofd-/eindredactie) en Menno Voskuil.

Namens de redactie van *Accolade*,

Rietje van Vliet, hoofdredacteur
Zoeterwoude, april 2025